

konkolyt, anyarozst. Dohos is lehet. Hamisítják ásványi anyagokkal (kréta, márványpor), olcsó liszt-fajokkal. A jó liszt fehér, idegen, sötét szemecskéket nem szabad tartalmaznia nagyító alatt. Szájba véve gyengén édeskés, ha mellékeze van, úgy hamis! Megrágva, ne csikorogjon fogaink közt, ne keltse por érzését. Kezünkbe véve, összenyomás után újra szét kell esnie, persze kivéve ha nedves. Rézedényben ne főzzünk, mert rézsók keletkezhetvén, mérgezést okozhatnak! Ételeinkhez megbízható helyről vegyük a fűszereket, melyeknek hamisítása tarka, változatos. Az edények tisztaságára, konyhahulladék eltávolítására nagyon ügyelni kell, mert nyáron kiváló, jó táptalajai a mikroorganizmusoknak.

Meg kell végül emlékeznünk az ájulásról, napszúrásról, s a gutaütésről. *Ájultnál* megoldjuk a ruházatot, friss víz s jó levegő az első dolgunk. Ha sápadt vízszintesen, ha piros, fejét felpolcolva fektetjük le, akár ülőhelyzetbe. Megfecskenedezük vízzel, ceetet, tormát, égetett szórt szagoltatunk vele. *Napszúrás*t szenvedett egyén lázas, teste forró, eszméletlen van. Árnyas helyről, bő itálról gondoskodunk, fejére hideg borogatást rakunk. *Gutaütőt* rendszerint feloldalát nem tudja mozgatni, ott fájdalmas ingerekkel szemben érzéketlen, hebeg, arca vérpiros. Félíg ülő helyzetbe juttatva, tesszük vele azt, amit a napszúrás szenvedettnél, s orvost hívattunk.

Befejezésül még csak annyit, hogy amit a társadalom ez irányban tesz, azt magának teszi, s a nyaralók ezrei őszkor visszatérve, nem fogják a zsufolt pesti kórházak szomorú statisztikáját szaporítani.

T. B.

Séta a Lánchid körül.

A Gvadányi által megénekelt *Hét Választófejedelem*, melyet a régi jó időben *Hét Electornak* és *Sieben Kurfürstennek* is neveztek, híres-neves vendégfogadója volt a régi Pestnek. A Váci-utca szívében, a nemrég megszűnt *Nemzeti Szálló* helyén keletkezett még Mária Terézia idejében. A XVIII. század végén már olyan hírnévre vergődött, hogy II. József a török háborúba utaztában 1788 november 23-án benne szállt meg. Kora viszonyaihoz mértén nagyszerű helyiségeiben zajlottak le a régi Pest legszebb ünnepei: a bállok, redoutok s egyéb vigasságok. Itt találkozott emberöltőkön át a pesti haute-volée: a nagy királynő bécsieskedő magyarjától — a biedermeierkor krinolinós dámájáig. — Ha majd egykor Budapest közönsége be fogja látni, hogy nemcsak Budavár rég elpusztult nevezetességei helyére valók az emléktáblák, hanem a régi Pest nem egy nevezetessége emlékének is lehetne néhányat szentelni, bizonyára ide is kerül majd egy táblácska. Hej, be sokat lehetne arra feljegyezni!...

Itt a Hét Választófejedelem helyiségeiben öltött először testet a két testvérvárost összekötő, állandó hidnak eszméje. Anno 1820-ban, a biedermeierkor szép napjaiban, a „vendégház“ nagytermében állította ki közszemlére *Campmiller* az első Dunahídmintát. Sajnos, ennek az érdekes mintának rajza nem maradt ránk, mint ahogy a régi Pest nem egy más nevezetességének képe is elveszett vagy elrejtve lappang valahol. Annyit azonban megőriztek számunkra a feljegyzések, hogy *Campmiller* Dunahídjának kivitelét 24.000 pengőforintra becsülte. Minden rajznál élénkebben illusztrálja ez az egy adat, mily gyermekes naivitással foglalkoztak még ekkor az állandó hid ügyével.

Pedig az állandó hid ekkor már ugyancsak elkelt volna Pest és Buda között, mert a negyvenhat hidhajón nyugvó hajóhid, eltekintve időszakos voltától, állandó bajoknak volt kuforrása. „Nyári hidnak“ nevezték finom guynyal, téli hid alatt a Duna jégpáncélját értve. Azon bizony nagyobb biztonsággal lehetett közlekedni.

1832-ben gróf Széchenyi István gróf Andrássy Györggyel Angliába utazott, hogy ott a világ leghiresebb hidépítőivel értekezzen a pestbudai állóhid ügyében. Visszatértük után sajtó útján tudatták a vállalat technikai kivihetőségét és a szükséges költségek előteremtésének módzatait. S mialatt a két testvérváros lakói boldog

örömmel elteltlen imádkoztak a korszakalkotó eszme megvalósításáért, akadtak hatóságok, melyek közgyűléseikből körlevelek által figyelmeztették a testvérvárosokat, hogy „ne adják szavazatukat az ős nemesi szabadságnak hidvám alakjába burkolt adózás általi aláadásához.“

A reakció táborának aknamunkáját azonban az 1832/36. évi XXVI. törvénycikk tönkretette. A törvénycikk országos küldöttséget nevezetett ki, melynek az volt a rendeltetése, hogy az építés elvállalása végett jelentkezők terveit s ajánlatait megvizsgálja. Jelentkező akadt bőven s nem egy fantasztikus tervezet is esuzott a komoly munkák közé. A számos jelentkező közül báró *Sina György* tervét fogadták el. Sina egy általa szervezendő részvénytársaság költségén *William Tierny Clark* terve szerint ígérte a lánchidnak tervezett új hid felépítését. Az 1838. év Szent Mihály hava (szept.) 27. napján József „nádorispán“, hódosi és kizdai báró *Sina György* és Verebi Végh Ignác nádori ítélőmester ~~percego~~ ludtollakkal írták alá a két testvérváros későbbi rohamos fejlődését megalapozó lánchidról szóló szerződést. A kocka el volt vetve.

A következő év őszén már megjelentek a *Clarkok*, *Teasdelek* Pesten s kezdetüket vették az előmunkálatok a pesti hídfő helyén. 1840 május 1-én fogtak a gátreeszkek építéséhez, az alapkövet azonban csak 1842 augusztus 24-én tették le. A budai polgári lövőde nagyértékű gyűjteményében megvan annak a nagy parádénak a rajza, melyet a nagy nap örömeire a jó pestiek tartottak.

A mai Ferenc József-téren vagyunk, melyet akkor *Rakpiacnak* neveztek. Régi ismerősként köszönt felénk az egész teret büszkén uraló „Pesti kereskedőség háza“, a mai *Lloyd-épület* és az *Európa-szálló*, melynek táncvigalmairól híres báltermében ma buzgó rendőrtisztviselők táncoltatják klienseiket. A Tudományos Akadémia palotájának helyén üres térség terül el, ő maga ekkor még nagy-szerényen az *Uri-utcai*, ma is álló, *Traitner-ház* első emeletén létezik. — Hatalmas négyszögben a pesti polgárkatonaság, a biedermeierkor önkéntesei, állják körül a teret. Szín pompás egyenruhák, deli tartásuk következtében alig lehet őket megkülönböztetni a hadsereg tagjaitól, ha az egyenruha el nem árulná őket. Közel az épülő hídfőhöz ünnepi köntösben áll Pest nemes városának magistrátusa. Ott vannak valamennyien, s látszik rajtuk az ünnepi meghatottság. Előttük fehér ruhákban várakoznak a város legszebb rózsabimbói, üdvözölni az alapkövátó *Károly főherceget*, az asperni hőst, *V. Ferdinánd* meghatalmazott császári, királyi biztosát, aki hat pejjaripa vontá diszhintón robog feljűk . . . Jobbra-balra mindenfelé ünnep-lőbe öltözött sokaság: kék, barna frakkos, fehérnadrágos arszlánok, fejűkön világos cillinderkalappal, Szóval az igazi biedermeier milieu.

Maga az ünnepélyes alapkövetétel a parti gátreeszken, több ölnyire a Duna színvonala alatt, ment végbe. A drágaköves, diszmagyaros nagyurak között szorongott odalent egy ifjú művész, hogy ecsetjével mesteri módon vászonra vesse később az érdekes jelenetet. Ez ifjú *Barabás Miklós* volt. Szín pompás vízfestménye, melyet ez alkalomból készített, ma a *Székesfővárosi Múzeum* nagyszerű gyűjteményében látható. Sajnos, e múzeumról a mi közönségünk nem igen akar tudomást venni, bár tagadhatatlanul nem csak az ő rovására irandó az elrejtett helyen, szűk helyiségekben szorongó, télen teljesen megközelíthetetlen gyűjtemény sorsa.

A Lánchid alapkövének letétele után fokozott erélylyel folytatták a nagy munkát. Az első munkásokat Angliából hozatta magával *Clark*

Adám, a Lánchid építésének vezetője. Később Triesztből és Velencéből hozattak vízépítéshez értő munkaerőket, míg lassan-lassan a magyar, német és tót munkások is beletanultak a szokatlan munkába.

Az elmúlt évben, születésének százéves jubileuma alkalmából ünnepelt Alt Rudolfnak egyik kintinő rajza megörökítette számunkra a készülő Lánchid ekkori képét. A szűz folyam habjaiból kísértetszerűen emelkednek ki a gátrekeszek gerendalabyrinthusai, a parton mindenfelé az építőanyag. Lejebb pedig a szerény hajóhid áll s köti össze a két várost. Közepetáján mélyen besülyed a társzekerek sulya alatt, hidfejénél pedig, hol meredeken esik az alkotmány, kocsisok kinlódnak gebéikkel . . .

A készülő „nyolcadik világesoda“ alkotórészei a legkülönbözőbb tájakról kerültek ide. A gátrekeszek számára cölöpökül szolgáló hatalmas szálfák „Tótország“, Felső-Ausztria és Bajorország erdeiből kerültek ki. A homokköveket a váci és sóskuti bányák szolgáltatták. A gránitszálakat a felsőausztriai Mauthausenből usztatták le a Dunán, a termésköveket pedig a kőbányái és budai bányákból fejtették. A kovácsolt vasból való függőláncok, melyek járulékaikkal együtt mintegy 30.000 mázsát nyomtak, Angliában készültek, Clark Tierny Vilmosnak, a hidépítés fővezetőjének felügyelete alatt; az öntött vasrészek pedig a pesti és dernői öntödékből kerültek ki. Az Angliában készült vasalkatrészek idehozatala maga tetemes vagyonba került. Ne felejtjük el, hogy a vasut ekkor élte gyermekkorát, hírmondóul volt még csak belőle egy-két vonal a kontinensen. A nehéz vasláncokat szállították úgy ahogy tudták. Legnehezebben ment persze átvitelük a Rajnáról a Dunára.

Tizenegy évig tartott a gigászi munka. A legnagyobb nehézséggel a budai oldalon levő pilér gátrekeszének felépítésekor kellett megküzdeni. A Dunának nagy mélységéhez itt hatalmas homokréteg is járult, s egy pillanatig úgy látszott, hogy a nagy mű elé leküzdhetetlen akadályok tornyosulnak. Emberek, kik e napokban abból éltek, hogy a készülő hid felől vészhireket terjeszszenek, az ilyen alkalmat bőségesen kihasználták.

Amikor a régi rendi Magyarország megszünt, s a márciusi napok halása alatt megszületett az új, szabadelvű Magyarország, készült el végleg a Lánchid. S mintha csak a régi s új szellem harcát akarta volna szimbolizálni a Sors: katonacsapatok voltak az elsők, kik az alig járható hidon átmentek. Az osztrák lovasság és tüzéség már 1849 január 5-én ment át rajta, áprilisban pedig a visszatérő császári sereg vette igénybe a kényelmes átjárót. Kevesen tudják, hogy ugyanekkor egy orosz divízió is kelt át a hidon, melyet Panintine tábornok vezényelt.

Az 1849. év a Lánchid történelmében a legérdekesebb. Buda ostromakor az osztrák helyőrség boszúból fel akarta robbantani. Clark Adám, ki a szabadságharc kitörésekor lemondott volt a Széchenyi közlekedésügyi minisztersége alatt szerzett műszaki tanácsosságról, tudomást szerzett a pokoli tervről. Éjnek idején, kevesek kíséretében, megnyitotta a Lánchid kamaráit és a Dunát összekötő zsilipeket, a szivattyukat pedig összetörette, hogy a betóduló vizet onnan ki ne szivattyúzhassák. Mikor aztán másnap, május 2-án, Alnoch Alajos ezredes a budai hidfőnél megjelent, hogy a hidat a kamarákból felrobbantsa, tanácstalanul állott a víz alá borított lánc kamarák előtt. Erre nem számított. De a parancs: parancs. Alnoch tehát magára a hidra rakatta a puszkaporos hordókat. Hogy a robba-

nás áldozata ő maga lett, az ismeretes. — Julius havában, a magyar hadsereg visszavonulakor, a lengyel Dembinski Henrik akarta hasonló módon elpusztítani a hidat, Clark Adám éberségén azonban az ő terve is hajótörést szenvedett.

A Lánchid ünnepélyes megnyitása 1849 november hó 20-án déli 12 órakor történt. Katonai jellegű ünnepség volt, melyet báró Haynau, a bresciai hiéna és báró Geringer, Magyarország ideiglenes helytartója, csaptak. Budapesten akkor nem akadt polgár, akit ez aktus ünnepi hangulatba tudott volna ringatni.

A régi hajóhid még április 24-én bucsuzott el büszke társától. A visszavonuló osztrák sereg akkor felegette maga után. Mint egy hatalmas máglya, úgy égett el rövid idő alatt a két várost 1764 óta összekötő alkotmány, hogy örökre eltűnjön a budapestiek szeme elől.

Mint minden körül, amivel sokáig foglalkoztak az emberek, a Lánchid karesu alakja körül is idővel valóságos legendák szövődtek. Legendás hőse lett a derék Clark Adám, ki ott nyugszik 1866 óta a vizivárosi temető kriptájában felesége, Aldásy Irma oldalán, legendás hőssé lett a „nyelvtelen oroszlánok“ alkotója, a derék Marsalkó János is. Gróf Lamberg megöletési helyéül is később a Lánchid budai hidfejét szerették feltüntetni s magam is láttam egy régi képen megörökítve azt a jelenetet, amint véres tetemét a Lánchidon hurcolják tova, — holott a hajóhid budai fejenél történt az eset, már azért is, mivel 1848-ban a Lánchidnak még padlója sem volt.

Az oroszlánok gránittalapzatán látható Széchenyi és Sina családok cimereit szintén Marsalkó mintázta, Gál András pedig érebe öntötte. 1853-ban kerültek csak a hidra, akkor készült el végleg a Lánchid.

A budapesti Lánchidról szóló szerződésből ide iktatok néhány érdekes pontot:

„A részvényes társaság a hid megnyitásától számítandó kilencvenhét évek lefolyta alatt a hidon *kivételesen* mindenkitől következő vámot szedhet conventiós ezüst pénzben, három darab ezüst huszast egy finom kölni markra számítván: Egy gyalog személy 1 kr., ugyanaz ha vállán vagy hátán terhet viz 2 kr. . . .“ Sina báró a vámszedést később 87 évi időközre állapította meg, s így 1936-ban díjtalanul használhatnók majd a Lánchidat, ha államhid nem volna.

A „Toldalék cikkely“ 6. pontja szerint: „A dohányzás és bármily fedetlen égő holminak vitele a lánchidon keményen tiltatik.“ — A dohányzási tilalom tényleg az ötvenes évek derekáig érvényben maradt, míg végre rájöttek, hogy a fából készült hajóhidnál mégis csak más a Lánchid.

Keletkezésekor az egykoruak örökéletű műnek hirdették, melynek alkotó részei évszázadok viharjaival fognak büszkén dacolni. Ki hitte volna akkor, hogy már egy jó félszázad mulva elgyöngülnek majd a hires vasláncok s ujakkal kell őket pótolni?

Palóczy Edgár.